

Provincie Noord-Brabant Uitkomsten controle en overige informatie 2013

Rapportage aan Provinciale Staten

Building a better
working world

Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant
Postbus 90151
5200 MC 'S-HERTOGENBOSCH

Eindhoven, 4 april 2014

9HPPMS/BS/RS/29323907

Uitkomsten controle en overige informatie 2013

Geachte statenleden,

Het doet ons genoegen u verslag uit te brengen omtrent de uitkomsten van onze accountantscontrole van de jaarrekening 2013 van de provincie Noord-Brabant. Wij willen u over de volgende onderwerpen informeren.

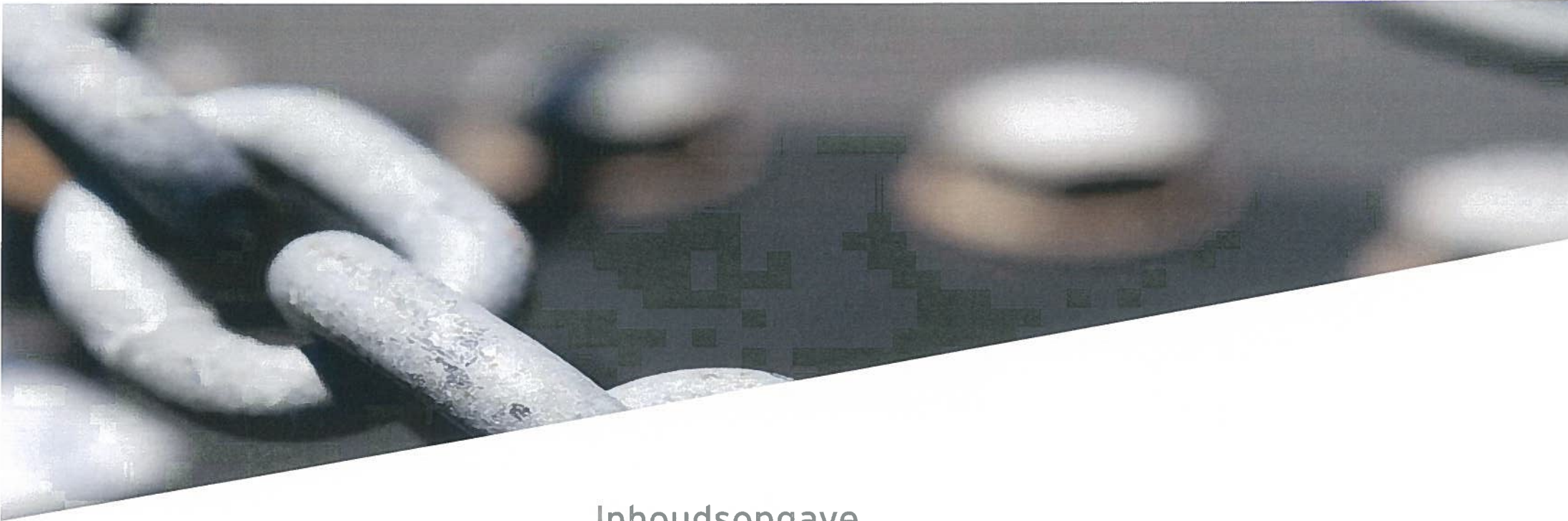
- ▶ Uitkomsten jaarrekeningcontrole
- ▶ Kwaliteit beheersorganisatie
- ▶ Wensen en aandachtspunten
- ▶ Onafhankelijkheid en controleproces

Wij hebben de kernpunten van ons verslag opgenomen in het hoofdstuk *Kernpunten*.

Onze controle is gericht op het vormen van een oordeel omtrent de jaarrekening over 2013. Bij de uitvoering van onze controle ondervinden wij de volledige medewerking en ondersteuning van de medewerkers van de provincie Noord-Brabant.

De mogelijkheid om een open en eerlijke dialoog met u als lid van de staten te voeren, vormt een essentieel onderdeel van het controleproces, evenals van de algehele corporate governance. Wij waarderen deze mogelijkheid om de inzichten die uit onze controle voortkomen met u te kunnen delen.

Het concept van dit verslag is d.d. 3 april 2014 besproken met de gedeputeerde financiën, een afvaardiging van de directie, de afdeling Auditing & Procesmanagement en de afdeling financiën. Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan de Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant.

Inhoudsopgave

Kernpunten	4	Wensen en aandachtspunten	28
Kernpunten uit onze rapportage	5	Uw specifieke wensen en aandachtspunten	29
 Uitkomsten jaarrekeningcontrole	8	 Onafhankelijkheid en controleproces	33
Conclusie van de controle	9	Onafhankelijkheid	34
Onze analyse van het resultaat 2013	12	Ons controleproces	36
Grondslagen van financiële verslaggeving	15	 Bijlagen	
Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle	15	1. SiSa-bijlage	
 Kwaliteit beheersorganisatie	21	 Totaal aantal pagina's in dit rapport: 41	
Interne beheersmaatregelen	24		
Rechtmatigheidsbeheer	26		

Kernpunten

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Conclusie van onze controle	Wij hebben een goedkeurende controleverklaring verstrekt bij de jaarrekening 2013. Dit betekent dat het jaarverslag en de jaarrekening 2013 zijn ingericht in overeenstemming met het BBV en de in de jaarrekening opgenomen balans en toelichting en rekening van baten en lasten een getrouwe weergave zijn van de financiële positie en baten en lasten van de provincie Noord-Brabant.
	De jaarrekening is rechtmatig	Wij hebben bij de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant een goedkeurende verklaring afgegeven met betrekking tot de rechtmatigheid. Dit betekent dat de baten en lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2013 in overeenstemming zijn met de relevante wet- en regelgeving.
	Geen bevindingen ten aanzien van de SiSa-bijlage	Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de <i>Nota verwachtingen accountantscontrole 2013</i> . Op grond van ons onderzoek hebben wij bij uw specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.
	Belangrijkste controleverschillen	In het hoofdstuk <i>Conclusie</i> van de controle is een overzicht opgenomen van de door ons geconstateerde controleverschillen, welke de met u overeengekomen rapporteringstolerantie overschrijden. Onderstaand lichten we de belangrijkste ongecorrigeerde controleverschillen toe.
	Naleving Europese aanbestedingsregels	Vanuit uw verbijzonderde interne controle is geconstateerd dat een aantal Europese inkooptrajecten niet volgens de geldende aanbestedingsrichtlijnen zijn doorlopen. In totaliteit betreft de financiële omvang van deze inkooptrajecten € 4,1 miljoen. Dit bedrag is dan ook als onrechtmatig aangemerkt. In het hoofdstuk uitkomsten jaarrekeningcontrole gaan we nader in op de achtergrond van deze onrechtmatigheden. Gezien het feit dat dit het enige resterende controleverschil is, welke onder de goedkeuringstolerantie blijft kunnen wij een goedkeurende verklaring bij de jaarrekening 2013 verstrekken.

Kernpunten uit onze rapportage

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat		
	Financiële positie/kwaliteit van het resultaat	De provincie Noord-Brabant kent een zeer gezonde vermogenspositie met een totaal eigen vermogen van € 3,0 miljard en een solvabiliteit van 69%. Het resultaat 2013 kent een batig saldo na bestemming van € 39,4 miljoen.
Uitkomsten jaarrekeningcontrole	Waardering deelnemingen en overige activa	In onze boardletter hebben wij Gedeputeerde Staten gevraagd om ten aanzien van de risico's aangaande de waardering van de (leningen aan) deelnemingen, de sloopvergoedingen en de overige activa een deugdelijke risicoanalyse op te leveren. Wij constateren dat ondanks het feit dat de informatie van bepaalde deelnemingen pas laat in het controletraject inzichtelijk was, de organisatie een goed beeld heeft van de financiële risico's. Daar waar noodzakelijk zijn gedetailleerde analyses beschikbaar, welke ook deels onderbouwd zijn met externe onderzoeken. Op basis van de interne risicoanalyses constateren wij met de organisatie dat in een aantal gevallen de kans op het voordoen van het geïdentificeerde risico groter is dan 50%. Dergelijke risico's zijn afgedekt in de risicoreserve, de verslaggevingsregels stellen in dergelijke gevallen dat een voorziening voor het betreffende risico moet worden getroffen. De risicoreserve classificeert zich namelijk als eigen vermogen en daarmee zou de gebruiker van de jaarrekening kunnen afleiden dat deze middelen vrij besteedbaar zijn. Een groot deel van de correcties zoals doorgevoerd op de conceptjaarrekening kan dan ook worden teruggevoerd op de discussie of financiële risico's binnen de risicoreserve of via een specifieke voorziening dienen te worden afgedekt. In het hoofdstuk controlebevindingen gaan we nader in op de doorgevoerde reclassificaties van risicoreserve naar specifieke voorziening.
Kwaliteit beheersorganisatie	Interne beheersmaatregelen	In onze boardletter van 25 oktober 2013 hebben wij onze bevindingen gerapporteerd inzake de interne beheersmaatregelen. Aanvullend hierop vragen wij met name aandacht voor de focus van nadere interne audits op risicogebieden binnen de provincie. Daarnaast hebben wij de organisatie gewezen op een stringenter naleving van de (Europese) aanbestedingsregels.
Bestuurlijke aandachtspunten	Onze visie op 2014	Naast onze certificerende functie hebben wij, vanuit onze natuurlijke adviesfunctie, de provincie Noord-Brabant het afgelopen jaar over een aantal controlegerelateerde onderwerpen geïnformeerd. Voor het komende jaar vinden wij het, gelet op het voorgaande, belangrijk dat de provincie Noord-Brabant prioriteit geeft aan de volgende onderwerpen/bevindingen/adviezen.

Kernpunten

De kernpunten uit onze rapportage kunnen als volgt worden samengevat

Bestuurlijke aandachtspunten	Waardering activa	De aanhoudende crisis en het specifieke karakter van de projecten waar de provincie in participeert blijven aandacht vragen ten aanzien van de monitoring van de risico's en het effect daarvan op de waardering van de activa. Wij constateren dat de organisatie deze aandachtsgebieden in kaart heeft, maar dat de financiële doorvertaling van de risico's in het daadwerkelijk vormen van verliesvoorzieningen verbeterd kan worden. Wij hebben gedurende het controleproces uitgebreid met de organisatie de aanwezige risico's beoordeeld en daar waar de kans op het voordoen van risico's groter dan 50% is, is er in onderling overleg voor gekozen, deze risico's ook daadwerkelijk af te dekken met een specifieke voorziening. De wetgever stelt immers dat voor op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten een voorziening dient te worden gevormd. In totaliteit zijn naar aanleiding van onze controle voorzieningen ter hoogte van € 29,3 miljoen gevormd. Wij gaan in dit verslag nader in op de achtergrond van deze risico's. Voor de toekomst adviseren wij Gedeputeerde Staten om ook tussentijds de waardering van de activa en de toereikendheid van de hierop getroffen voorzieningen te beoordelen. Het tussentijds afsluiten van de administratie zou hierin een goede maatregel zijn, waardoor dergelijke analyses worden afgedwongen.
	Inrichting monitoring deelnemingen/fondsen	Op 21 juni 2013 hebben de Provinciale Staten ingestemd met de instelling van een viertal fondsen: Energie, Innovatie, Groen en Breedband. De werkwijze van de fondsen is een nieuw samenwerkingsmodel tussen provincie, medeoverheden en private partijen. De provincie stelt zich op als partner van private investeerders en is bereid tot gezamenlijke investeringen en het nemen van risico's zolang hiermee de doelen worden bereikt. Inmiddels zijn een tweetal bv's binnen uw deelneming BOM Holding B.V. opgericht van waaruit enerzijds het Energiefonds en anderzijds het Innovatiefonds worden aangestuurd. Per jaareinde 2013 zijn er nog zeer beperkte transacties in het kader van deze fondsen geweest. Wij constateren dat de organisatie nog druk doende is om werkafspraken met de BOM te maken om in voldoende mate grip op de activiteiten binnen deze deelnemingen te hebben. Wij achten het van belang dat dit stevig wordt ingericht, waarbij de provincie een continu actueel beeld heeft van de (financiële) ontwikkelingen binnen deze deelnemingen.

Uitkomsten
jaarrekeningcontrole

Conclusie van de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Controleverklaring

Wij verstrekken een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant over het boekjaar geëindigd op 31 december 2013. In deze verklaring bevestigen wij dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2013 als van de activa en passiva per 31 december 2013 in overeenstemming met het *Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten* (BBV).

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2013 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013*. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij uw specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.

De jaarrekening en het jaarverslag dienen te worden opgemaakt in overeenstemming met het BBV. Wij hebben vastgesteld dat de jaarrekening 2013 van uw provincie geen materiële afwijkingen vertoont ten opzichte van de voorschriften van het BBV.

Daarnaast is door ons nagegaan of het jaarverslag de minimale wettelijk voorgeschreven informatie bevat en of de inhoud van dit verslag geen tegenstrijdigheden bevat met de door ons gecontroleerde jaarrekening. Wij hebben vastgesteld dat de inhoud van het jaarverslag niet strijdig is met de jaarrekening.

Wij zijn er bij ons oordeel van uitgegaan dat Provinciale Staten de nu overlegde jaarrekening ongewijzigd vaststelt. Indien er nog wijzigingen worden aangebracht in de definitieve vorm van de jaarrekening dienen wij deze te beoordelen alvorens onze controleverklaring hierbij mag worden opgenomen.

Conclusie van de controle

Pagina 10

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Controleverschillen

Tijdens onze controle inventariseren wij verschillen tussen enerzijds bedragen, classificaties, presentatie en toelichting van jaarrekeningposten die de provincie heeft opgenomen of gerapporteerd en anderzijds bedragen, classificaties, presentatie of toelichting zoals die naar onze mening in overeenstemming met BBV dienen te worden opgenomen of gerapporteerd. Onderstaand is een overzicht van de materiële verschillen opgenomen, die zijn geconstateerd tijdens onze controle en welke zijn aangepast door Gedeputeerde Staten.

Wij hebben geëvalueerd in hoeverre onderstaande verschillen voortkomen uit een tekortkoming in de interne beheersing. Daarbij concluderen we dat de genoemde risico's bij de provincie in beeld waren, maar dat de correctie zich met name toespitst op een reclassificatie van de risicoreserve naar een specifieke voorziening.

Gecorrigeerde verschillen			
Post/omschrijving verschil	Bedrag €	Effect van deze constatering op de interne beheersing	Referentie in dit verslag
Risicovoorziening garantstelling TOM	3,5 miljoen	Geen, binnen de huidige processen van aanlevering vanuit de verantwoordelijke afdelingen dient rekening gehouden te worden met een juiste classificatie van reservering binnen de risicoreserve dan wel een specifiek te treffen voorziening. Dit laatste dient het geval te zijn in geval dat de waarschijnlijkheid dat risico's zich voordoen groter dan 50% is. We achten het noodzakelijk dat conform jaarrekeningplanning de verantwoordelijke afdelingen de informatie omtrent deze risicogebieden ten behoeve van de jaarrekening 2014 in een tijdig stadium intern aanlevert, zodat de afdeling Auditing & Procesmanagement een deugdelijke interne controle hierop kan uitvoeren.	Pagina 17
Risicovoorziening garantstelling glastuinbouw Deurne	15,4 miljoen		Pagina 17
Voorziening achtergestelde lening ORR	2,8 miljoen		Pagina 16
Voorziening grondexploitatie KVL	4,3 miljoen		Pagina 19
Voorziening schadeclaims	2,0 miljoen		Pagina 21
Afwaardering woningbouwportefeuille	1,3 miljoen		Pagina 20
Totaal	29,3 miljoen		

Conclusie van de controle

Pagina 11

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onderstaand is het overzicht met ongecorrigeerde controleverschillen opgenomen dat is verstrekt aan Gedeputeerde Staten en als bijlage bij de *Bevestiging bij de jaarrekening* is gevoegd. Wij hebben de ongecorrigeerde verschillen met Gedeputeerde Staten besproken. Wij zijn van mening dat verschillen zoveel mogelijk door Gedeputeerde Staten moeten worden gecorrigeerd. Het resterende controleverschil ten aanzien van de rechtmatigheid is echter achteraf niet meer te herstellen. De geconstateerde fouten ter hoogte van € 4.111.000 zijn lager dan de door u vastgestelde controletolerantie van € 11.655.000.

De kwalitatieve factoren die hierbij in overweging zijn genomen, zijn:

- ▶ Het effect op het resultaat voor en na bestemming.
- ▶ Het effect op de balansposten, inclusief het eigen vermogen.
- ▶ Het effect op significante toelichtingen, individuele items, sub totaal of totaal in de jaarrekening.

Wij lichten de ongecorrigeerde verschillen nader toe.

Ongecorrigeerde verschillen		
Post/omschrijving van de toelichting	Bedrag in €/verwijzing naar regelgeving	Referentie in dit verslag
Onrechtmatige inkoop- en aanbestedingstrajecten	4,1 miljoen	Pagina 21

Onze analyse van het resultaat 2013

Pagina 12

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Voordelig resultaat nader besproken

Het saldo van baten en lasten (na bestemming) over het jaar 2013 bedraagt € 39.388.000 voordelig ten opzichte van een begroot sluitend saldo.

Het resultaat over 2013 ten opzichte van de gewijzigde begroting kan als volgt worden weergegeven.

Bedragen x € 1.000	Gewijzigde begroting	Rekening 2013	Afwijking in €	Afwijking In % van de lasten
Totale lasten	983.704	964.923	18.781	1,9%
Totale baten	909.757	935.845	26.088	2,7%
Resultaat vóór bestemming	(73.947)	(29.078)	44.869	4,7%
Mutaties in reserve	73.947	68.466	(5.481)	0,6%
Resultaat na bestemming	0	39.388	39.388	4,1%

Begrotingsbeheer op orde, tussentijds afsluiten kan betrouwbaarheid bevorderen

De jaarrekening laat op diverse productgroepen een afwijking zien, waarbij op totaalniveau het resultaat ten opzichte van de totale lasten 4% afwijkt. De belangrijkste afwijkingen ten opzichte van begroting zijn zeer uitgebreid toegelicht in de jaarrekening.

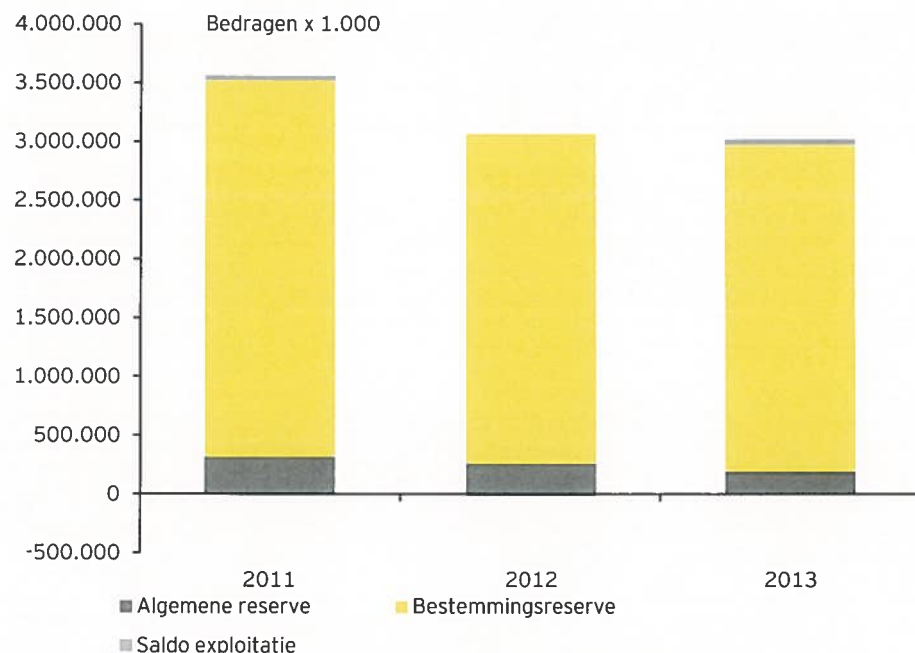
Op pagina 225 tot en met 247 is per productgroep de afwijking toegelicht. Wij constateren dat het merendeel van de afwijkingen incidenteel van aard zijn. Om de grip op de begroting nog verder te versterken adviseren wij de provincie om nadrukkelijker te sturen op deze mogelijke eenmalige afwijkingen door periodiek de administratie tussentijds af te sluiten en daarmee ook tussentijds de waardering van de activa te beoordelen en te vertalen in financiële consequenties.

Onze analyse van het resultaat 2013

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Eigen vermogen neemt af

Het eigen vermogen, inclusief het resultaat na bestemming, bedraagt per jaareinde 2013 volgens de jaarrekening € 3.018 miljoen en heeft zich vanaf 2011 als volgt ontwikkeld.

Van de totale reserves ter hoogte van € 2.979 miljoen is € 191 miljoen opgenomen als algemene reserve. Het saldo van deze reserve is ten opzichte van 2012 gedaald met € 68,2 miljoen. Deze daling wordt met name veroorzaakt vanwege de inzet in het kader van de overhevelingen vanuit voorgaande jaren, welke via de algemene reserve loopt.

Daarnaast zijn er voor een groot aantal risico's voorzieningen getroffen ten laste van de risicoreserve. Per saldo is gedurende 2013 € 68,5 miljoen onttrokken aan de reserves. Deze onttrekking (ten gunste van het resultaat) vormt samen met het resultaat voor bestemming (€ 29,1 miljoen negatief) het resultaat na bestemming van € 39,4 miljoen positief.

Solvabiliteit

De totale vermogenspositie wordt onder andere tot uitdrukking gebracht door middel van het solvabiliteitspercentage. Dit percentage wordt bepaald door het eigen vermogen te delen door het balanstotaal. Het huidige solvabiliteitspercentage voor uw provincie bedraagt 69,2% (2012: 69,0%). Wij constateren dat de vermogenspositie van de provincie goed te noemen is.

Financiering

In 2013 zijn geen nieuwe langlopende leningen afgesloten. Dit is ook inherent aan het feit dat de provincie over afdoende liquiditeiten beschikt vanuit de middelen die vrijvallen uit de diverse obligatieportefeuilles. In het kader van onze controle hebben we uitvoerig de waardering en de risico's ten aanzien van uw beleggingsportefeuille beoordeeld. Wij constateren dat deze risico's gezien de samenstelling van de portefeuille op dit moment beperkt zijn. Voor een nadere beschouwing ten aanzien van uw financieringspositie verwijzen wij u naar de paragraaf *Financiering* van de jaarrekening 2013.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Derivaten

De provincie heeft één derivaat in de vorm van een renteswap ter afdekking op het renterisico dat betrekking heeft op een lening met een variabele rente, welke is aangegaan voor het project PPS A59. In onze boardletter hebben wij aangegeven dat de voorwaarden aan dit derivaat nader dient te worden toegelicht in de jaarrekening. Dit derivaat is dan ook in de jaarrekening 2013 nader toegelicht in de toelichting op de jaarrekening onder de paragraaf *Niet uit de balans blijvende verplichtingen*. Wij constateren dat dit derivaat juist is gewaardeerd en toegelicht.

Risicobeheersing

In het jaarverslag is onder andere de paragraaf *Weerstandsvormogen* opgenomen, welke informatie bevat over de weerstandscapaciteit, de risico's en het beleid dat hieromtrent gedurende 2013 is gevoerd.

Wij constateren dat de provincie een goed beeld heeft van de risico's die zij lopen en dat zij op een conservatieve wijze omgaat met de risico-inschatting. De transparantie en leesbaarheid van de paragraaf is echter nog wel voor verbetering vatbaar. Dit wordt door de provincie onderkent en men is op dit moment druk doende met een herziene *Notarisicomanagement* en de producten die hieruit volgen. Wij merken daarbij op dat wij in dit proces worden betrokken en vanuit onze natuurlijke adviesfunctie meelesen met de concept notities.

De weerstandscapaciteit bestaat uit met name de risicoreserve en de reserve van het ontwikkelbedrijf, welke per 31 december 2013 € 221,5 miljoen bedraagt. De weerstandscapaciteit is ten opzichte van 2012 licht afgenomen met € 7,6 miljoen met name als gevolg van de afboekingen op de woningportefeuille binnen het ontwikkelbedrijf.

Zoals gesteld worden risico's binnen de provincie door voorzieningen en specifieke reserves, zoals de reserve ontwikkelbedrijf afgedekt. Het totaal van de restrisico's welke de provincie loopt wordt geschat op € 144,7 miljoen. Deze risico's dienen gedekt te worden door de risicoreserve ter hoogte van € 141 miljoen. Feitelijk is daarmee sprake van een rekenkundige onderdekking ter hoogte van € 3 miljoen. Deze onderdekking is gezien de hoogte van de risico's de kans van voordoen en de overige vermogensbestanddelen van de provincie, acceptabel.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 15

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Inleiding

Deze paragraaf geeft een uiteenzetting van de werkzaamheden en bevindingen ten aanzien van de belangrijke aandachtsgebieden in de controle die nog niet eerder in dit verslag zijn toegelicht.

Waardering deelnemingen en samenhangende financiële belangen

De waardering van de deelnemingen en de hiermee samenhangende financiële belangen, zoals (achtergestelde) leningen en afgegeven garantstellingen is een significant risico in onze controleaanpak, vanwege de mate van schattingonzekerheid voortkomend uit de huidige economische situatie. Wij hebben het proces rondom de totstandkoming van de waardering op haar effectieve werking getest.

In onze boardletter hebben wij aangegeven dat in het kader van de jaarrekeningcontrole dient te worden beoordeeld in hoeverre de waardering gehandhaafd kan blijven. Hiervoor dienen vanuit de deelnemingen tijdig de (concept) jaarstukken, te worden ontvangen. Wij constateren dat de voorlopige cijfers van de deelnemingen pas in een laat stadium beschikbaar zijn. Wij adviseren Gedeputeerde Staten voor komende jaren duidelijke afspraken met uw deelnemingen te maken omtrent de tijdige aanlevering.

Wij constateren dat de provincie een groot deel van de financiële risico's ten aanzien van haar verbonden partijen af heeft gedekt in haar risicoreserve. De ontwikkelingen in 2013 laten als gevolg van de crisis een negatief beeld zien. Dit heeft er ook toe geleid dat voor die risico's die zich naar waarschijnlijkheid voor doen, een toereikende voorziening is getroffen. Wij achten de waardering aanvaardbaar en vinden de veronderstellingen redelijk.

In het kader van de controle van de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant hebben wij de deelnemingen en de samenhangende financiële belangen gecontroleerd. De post deelnemingen, leningen aan deelnemingen en overige verbonden partijen van de provincie Noord-Brabant, bedraagt € 345,4 miljoen en is als volgt te specificeren.

Bedragen x € 1.000		31 december 2013	31 december 2012
N.V. BOM (inclusief verbonden partijen)	Deelneming	31.872	35.380
	Leningen	32.275	26.672
ORR	Deelneming	0	0
	Leningen	1.890	3.500
Nutsbedrijven	Deelneming	24	24
	Leningen	262.040	416.180
Overige verbonden partijen	Deelneming	11.496	11.563
	Leningen	5.800	5.800
Totaal		345.397	499.119

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

BOM Holding BV

In 2013 heeft een herstructurering van de BOM plaatsgevonden, waarbij de provincie Noord-Brabant 100%-aandeelhouder van BOM Holding B.V. is geworden. Het rijk blijft door middel van een minderheidsbelang participeren in een aantal deelnemingen, welke eigendom van BOM Holding B.V. zijn. Daarnaast is ook de deelneming B.V. Brabantse Herstructureringsmaatschappij Bedrijventerreinen (BHB) in de BOM ingebracht. Onderstaand hebben wij een verloop van de deelnemingswaarde en de waarde van de leningen opgenomen.

Bedragen x € 1.000	Waarde deelneming	Waarde leningenportefeuille
Balanswaarde 1 januari 2013 (incl. balanswaarde BHB)	35.380	26.672
Herstructurering	2.567	-
Verstrekte leningen incl. verbonden partijen BOM	-	5.603
Afwaardering	6.075	-
Balanswaarde 31 december 2013	31.872	32.275

In de herstructurering heeft de provincie een kapitaalstorting van € 2,6 miljoen gedaan. Op basis van de conceptcijfers van de BOM is in de jaarrekening 2013 een afwaardering naar lagere marktwaaarde doorgevoerd ter hoogte van € 6,1 miljoen. Gedurende 2013 is een aantal financieringen aan de (participaties van) BOM verstrekt. Dit betreft met name de Biobased lening PWP Water (€ 3 miljoen) en het Life Science & Health Fund (€ 2 miljoen).

ORR

De provincie heeft ten aanzien van de sanering van de intensieve veehouderij, de glastuinbouw, de voormalig militaire terreinen en de sloop van overbodige bebouwing in het verleden kosten gemaakt. Deze kosten moeten worden terugverdiend door de uitgifte van woningbouwkavels (principe van ruimte voor ruimte). De provincie geeft de kavels niet zelf uit, maar doet dit tezamen met private partijen en hiervoor zijn een tweetal entiteiten opgericht Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte I en II (hierna ORR).

De provincie heeft de deelnemingswaarde van deze participaties in het verleden reeds geheel afgeboekt. Daarnaast zijn er met de maatschappijen achtergestelde leningovereenkomsten opgesteld. Gedurende 2013 is een aantal aanvullende financieringen onder dit bestaande contract verstrekt aan ORR I en ORR II voor een totaalbedrag van € 1,2 miljoen. Gezien het feit dat het eigen vermogen van de ORR II gedurende 2013 is verslechterd en daarmee negatiever wordt, neemt het risico voor de provincie hierop toe. De achtergestelde lening dient namelijk gezien te worden als risicodragend vermogen ter hoogte van € 2,8 miljoen. Op basis van de meest recente conceptcijfers heeft de provincie geconcludeerd dat vanwege het eigen vermogen en het feit dat de toekomstige projecten risicovol zijn dat er gerede kans bestaat dat huidige achtergestelde lening niet (geheel) wordt terugontvangen. Hiervoor was op basis van de conceptjaarrekening reeds voorzien in de risicoreserve. Het risico is echter dusdanig groot dat er conform de jaarverslaggevingsrichtlijnen een voorziening getroffen dient te worden.

De correctie uit hoofde van dit risico ter hoogte van € 2,8 miljoen is in de definitieve jaarrekening verwerkt door het treffen van een voorziening oninbaarheid op deze lening.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

TOM

De TOM (Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij) CV/BV (hierna TOM) houdt zich bezig met het ontwikkelen van glastuinbouwgebieden. De provincie Noord-Brabant en ZLTO nemen voor ieder 50% deel in het aandelenkapitaal van TOM. Daarnaast hebben beide participanten een garantstelling verstrekt van € 28 miljoen ten aanzien van de door TOM verkregen financiering (kredietfaciliteit). Het aandeel van de provincie hierin betreft 50%, zijnde € 14 miljoen.

De huidige financiële situatie bij de TOM is echter in 2013 verder verslechterd onder andere als gevolg van de economisch crisis. De provincie constateert dat TOM op basis van haar conceptjaarrekening eind 2013 een negatieve eigen vermogenspositie van € 12,1 miljoen kent. Daarnaast is in 2014 sprake van een noodzaak tot herfinanciering, waarvan de onderhandeling momenteel loopt.

De financiële situatie bij TOM is van dien aard dat er sprake is van een duurzame waardevermindering. De provincie heeft deze deelneming echter al tegen nihil gewaardeerd zodat van verdere afwaardering geen sprake is.

Wel staat de provincie samen met ZLTO garant voor de externe financiering van de TOM. In het kader van de jaarrekening 2013 is het noodzakelijk dat - gegeven de financiële situatie bij TOM - de provincie een voorziening vormt ter afdekking van het concrete risico dat men wordt aangesproken op haar garantstelling.

De correctie uit hoofde van dit risico ter hoogte van € 3,5 miljoen is in de definitieve jaarrekening verwerkt.

Glastuinbouw

De provincie Noord-Brabant heeft tezamen met TOM en de gemeente Deurne een samenwerkingsovereenkomst getekend. Het doel is het realiseren van glastuinbouw in de gemeente Deurne. De gemeente Deurne neemt daarbij via een deelneming met de TOM de grondexploitatie van dit complex voor haar rekening. Daarbij heeft de provincie zich garant gesteld om de gronden, die op 1 januari 2020 nog niet zijn uitgegeven, over te nemen voor een contractueel afgesproken bedrag.

Zoals ook in haar tussentijdse rapportages gerapporteerd, acht het ontwikkelbedrijf binnen de provincie de kans groot dat de afnameverplichting daadwerkelijk zal gaan effectueren als gevolg van:

- ▶ de algehele glastuinbouwsector onder druk staat;
- ▶ er vanuit de gemeente Deurne nog geen glastuinbouwgronden zijn verkocht;
- ▶ er concurrerende glastuingebieden in de directe omgeving zijn;
- ▶ recent marktonderzoek laat zien dat de vooruitzichten in de markt zeer matig zijn.

De provincie heeft het financieel risico ingeschat op € 15,4 miljoen en heeft hiervoor een risicoreserve aangehouden. Gegeven de huidige (markt)omstandigheden kunnen wij ons vinden in de risicoanalyse van de provincie. Wij zijn echter wel van mening dat voor het financieel risico niet een reserve dient te worden aangehouden, maar een voorziening dient te worden getroffen. De kans op voordoen is meer dan 50% en de impact kan betrouwbaar worden ingeschat. Er is feitelijk sprake van een verlieslatend contract (in rechte afdwingbaar) waarvoor conform geldende verslaggevingsregels een voorziening getroffen dient te worden. Het deel welke binnen de risicoreserve werd aangehouden is dan ook in de jaarrekening overgezet naar een voorziening. In de toekomst dient jaarlijks geanalyseerd te worden hoe de marktsituatie zich weerhoudt in relatie tot de getroffen voorziening.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Waardering sloopvergoedingen

De voorgefinancierde kosten in het kader van de sanering van de intensieve veehouderij, de glastuinbouw, de voormalig militaire terreinen en de sloop van overbodige bebouwing worden zoals gesteld terugverdiend door de uitgifte van Ruimte voor Ruimte kavels. Tot op heden is reeds € 113 miljoen terugverdiend waardoor nog een bedrag resteert van € 98 miljoen, welke in de jaarrekening is opgenomen als financieel vast actief.

Teneinde dit bedrag volledig terug te verdienen dienen op basis van de huidige prijzen circa 1.500 kavels uitgegeven te worden. De marktpotentie (en fasering tot en met 2030) is door de provincie onderbouwd aan de hand van een extern marktonderzoek. Op basis van de verkochte kavels in 2012/2013 en budget 2014 ten opzichte van het externe marktonderzoek, hebben wij geen indicaties om aan te nemen dat de in dit rapport opgenomen inschattingen niet realistisch zouden zijn. Daarnaast kan de provincie feitelijk oneindig bouwtitels uitgeven, waardoor zij van mening is dat geen sprake is van een duurzame waardevermindering.

Wij kunnen instemmen met de inschatting van de provincie dat de waardering van de verstrekte sloopvergoedingen – rekening houdend met het feit dat zij ongelimiteerd titels kan uitgeven – gerechtvaardigd is, aangezien in voldoende mate onderbouwd is dat de marktpotentie daadwerkelijk bestaat. De realisatie van de verkochte kavels in 2012 en 2013 geeft ons tevens geen aanleiding om te veronderstellen dat een dergelijke marktpotentie niet zou bestaan. De onzekerheden ten aanzien van de terugverdien capaciteit in een scenario tot 2030 is toegelicht in de toelichting op de jaarrekening en in de paragraaf weerstandsvermogen. Binnen de risicoreserve is op basis van de risicoanalyse een bedrag ter hoogte van € 27,6 miljoen geoormerkt ten aanzien van de sloopvergoedingen.

Waardering voorraden

De waardering van de gronden is een significant risico in onze controleaanpak, vanwege de mate van schattingsonzekerheid voortkomend uit de huidige economische situatie. Wij hebben het proces rondom de totstandkoming van de waardering op haar effectieve werking getest. Wij achten de waardering aanvaardbaar en vinden de veronderstellingen redelijk.

In het kader van de controle van de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant hebben wij de (waardering van de) voorraden gecontroleerd. De post voorraad van de provincie Noord-Brabant is als volgt te specificeren:

Bedragen x € 1.000	31 december 2013	31 december 2012
In exploitatie genomen gronden	138.816	131.505
Niet in exploitatie genomen gronden	64.673	71.303
Gereed product en handelsgoederen	39.545	15.281
Totaal	243.034	218.089

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 19

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

In exploitatie genomen gronden

De boekwaarde van de in exploitatie genomen projecten hebben grotendeels betrekking op de verwervingen in het kader het ILG-budget. Gezien de waarde per vierkante meter € 5,75, is het risico ten aanzien van de waardering beperkt. Wij vragen de organisatie in 2014 te evalueren of een classificatie als in exploitatie genomen binnen de post voorraden de juiste is. Gezien herrubricering enkel binnen de post voorraden mogelijk van toepassing zou kunnen zijn is hier geen controleverschil voor opgenomen.

Niet in exploitatie genomen gronden

De boekwaarde van de niet in exploitatie genomen gronden zijn als volgt te specificeren.

Bedragen x € 1.000	31 december 2013	31 december 2012
Voorfinanciering EHS	71.146	74.926
Grondbank	61.362	53.943
Overige	10.670	2.636
Verliesvoorziening	(4.362)	-
Totaal	138.816	131.505

De boekwaarde inzake de voorfinanciering EHS heeft betrekking op impulsgronden en ruilgronden/bedrijven. De gemiddelde boekwaarde hiervan bedraagt € 7,52 per vierkante meter. Het waarderingsrisico is daarmee beperkt.

Grondbank

Binnen het ontwikkelbedrijf van de provincie worden diverse gronden en objecten verworven voor provinciale projecten. Een groot deel van de boekwaarde heeft betrekking op het Logistiek Park Moerdijk en de ontwikkeling van de Ruimte voor Ruimte Tilburg Noord. Voor deze complexen zijn in 2013 contracten gesloten om overdracht tegen boekwaarde te realiseren in 2014.

Tevens heeft de provincie in 2012 het KVL-terrein verworven in de gemeente Oisterwijk. In 2013 is een nadere risicoanalyse uitgevoerd en exploitatieopzet opgesteld, welke ook door een onafhankelijke externe specialist is beoordeeld.

Op basis van de berekeningen van het ontwikkelbedrijf wordt een verlies verwacht in de ontwikkeling van dit terrein van € 4.362.000. Dit risico was reeds voorzien in de risicoreserve. Daar dit echter een zeer concreet waarderingsrisico is, is dit in de vorm van een verliesvoorziening gecorrigeerd op de boekwaarde.

Voorraad handelsgoederen

Onder de post voorraad handelsgoederen staan de woningen opgenomen die de provincie in het kader van de regeling Stimulering Woningbouw (opkoopgarantieregeling) tijdelijk in haar bezit heeft. De woningvoorraad laat gedurende 2013 het volgende verloop zien:

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Verloop woningvoorraad	
	Bedragen x € 1.000
Balanswaarde 1 januari 2013	15.281
Nieuw verkregen woningen	44.753
Verkochte woningen	(11.939)
Getroffen afwaardering/voorziening	(8.550)
Balanswaarde 31 december 2013	39.545

Naar aanleiding van onze controle hebben wij geconstateerd dat de daadwerkelijke verkoopprijzen in maart 2014 volgens Funda en de daadwerkelijk gerealiseerde verkoopwaarden significant afweken van de initiële waardering per balansdatum. Op basis van een nadere analyse is de getroffen voorziening in de definitieve jaarrekening met € 1.319.000 opgehoogd. Op basis van nadere analyse bleken dit woningen welke na peildatum 1 december 2013 in het bezit van de provincie waren gekomen.

ILG - Bestuursovereenkomst

In september 2013 zijn in de Bestuursovereenkomst grond afspraken gemaakt over de overdracht van alle BBL-oud-gronden van het rijk aan de provincies, om het instrument grond op een effectieve manier in te zetten ter realisering van het robuuste natuurnetwerk zoals overeengekomen in het natuurfact.

Tevens zijn in de Bestuursovereenkomst afspraken gemaakt over de betaling aan het rijk. Gezamenlijk betalen de provincies € 160 miljoen voor overname van alle BBL-oud-gronden. Het deel van de provincie Noord-Brabant betreft een bedrag van ongeveer € 6,5 miljoen. Een deel van de gronden zal om niet worden teruggegeven aan de natuur, waardoor de waarde daalt naar natuurwaarde. Dit staat toegelicht in de jaarrekening 2013.

Aangezien de provincie nog geen besluiten genomen heeft welke gronden natuurbestemming krijgen is per 31 december 2013 van een afwaardering nog geen sprake. De provincie heeft deze specifieke situatie toegelicht in de jaarrekening 2013. Zodra besluitvorming plaatsvindt en bekend is welke gronden een natuurbestemming krijgen, dienen deze gronden afgewaardeerd te worden naar nihil. De economische en juridische overdracht vindt per 1 januari 2014 plaats. De gevolgen van de Bestuursovereenkomst grond moeten derhalve verwerkt worden in de jaarrekening 2014.

Btw-vordering A59

De provincie Noord-Brabant en de Belastingdienst verschillen van inzicht over de btw-gevolgen van de realisatie en de exploitatie van de A59. De provincie is van oordeel met betrekking tot de PPS A59 te handelen als overheid en als zodanig recht te hebben op teruggaaf van btw uit het btw-compensatiefonds. De Belastingdienst is echter van mening dat de provincie voor deze activiteiten handelt als ondernemer in de zin van de btw. De situatie is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand jaar. Mogelijke nadelen uit hoofde van deze discussie zijn afgedekt in de risicoreserve. De onzekerheid ten aanzien van de op de balans opgenomen vordering ter hoogte van € 16,0 miljoen is toereikend toegelicht in de jaarrekening.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onrechtmatige aanbestedingen

Zoals reeds gerapporteerd in onze boardletter constateert Gedeputeerde Staten vanuit de verbijzonderde interne controle dat niet in alle gevallen het (Europese) aanbestedingsbeleid is nageleefd. Per jaareinde zijn deze werkzaamheden afgerond en hebben wij de bevindingen vanuit de verbijzonderde interne controle in samenspraak met onze interne deskundigen op het vlak van de (Europese) aanbestedingswetgeving, zorgvuldig beoordeeld.

Hieruit komen de volgende bevindingen:

- ▶ Uit de intern uitgevoerde steekproef blijkt dat van de totale inkopen een bedrag ter hoogte van € 4.112.000 niet rechtmatig volgens de Europese aanbestedingsrichtlijnen is aanbesteed. Wij hebben dit bedrag als rechtmatigheidsfout in onze controle aangemerkt.
- ▶ Tevens blijkt dat nog niet voor alle inkooptrajecten, waar afwijkende inkoopstrategie is gevolgd, een motivatie ten aanzien van deze afwijking aanwezig is. Op basis van de per 1 april 2013 ingevoerde aanbestedingswet dient deze motivatie er wel te zijn. Deze motivatie kan achteraf wel verstrekt worden, maar dient formeel vooraf vastgelegd te worden. Op basis van de aanwijzingen in de kadernota rechtmatigheid dient de accountant dit aan te merken als formele onrechtmatigheid.
- ▶ Tot slot blijkt dat ook in een aantal inkooptrajecten van de zogenaamde 2B-diensten de provincie verzuimd heeft om de rechtmatige gunning te melden bij de EU. Dit betreft een formele onrechtmatigheid waar wij enkel in ons accountantsverslag melding van behoeven te maken.

Wij adviseren de provincie om stringenter toe te zien op de naleving van haar inkoopbeleid.

Claims

Alle claimstellingen komen centraal binnen bij de juridische afdeling van de provincie Noord-Brabant. Op deze afdeling vindt verdere coördinatie en afwikkeling plaats. Per jaareinde hebben wij het overzicht van alle lopende materiële procedures met de huisadvocaat van de provincie beoordeeld.

Uit deze beoordeling is gebleken dat er per jaareinde 2013 één claimstelling loopt, waarvan het financieel risico dusdanig concreet is, dat deze claimstelling van belang is voor de jaarrekening 2013. De provincie acht de kans groot dat men aansprakelijk wordt gesteld de geleden schade te vergoeden. Daarnaast kan de financiële impact, gezien het feit dat deze onderbouwd is met externe rapporten, betrouwbaar worden ingeschat. Ten opzichte van de conceptjaarrekening is naar aanleiding van dit controleverschil een voorziening ter hoogte van € 2 miljoen getroffen.

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Pagina 22

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Wet normering topinkomens

Per 1 januari 2013 is de *Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector* (WNT) ingevoerd. Op basis van deze wet is de bezoldiging van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector in dienstverband en bij ontslag wettelijk gemaximeerd.

Voor de bezoldiging van topfunctionarissen geldt naast de maximering een publicatieverplichting in de jaarrekening. Dit geldt eveneens voor bezoldiging van niet-topfunctionarissen indien zij de maximale bedragen van topfunctionarissen overschrijden.

In het kader van de jaarrekening 2013 heeft Gedeputeerde Staten een analyse uitgevoerd van de topfunctionarissen binnen de organisatie. Tevens is vastgesteld of er functionarissen zijn die een hogere bezoldiging dan de gestelde maxima kennen. Deze informatie is opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Wij hebben de juistheid en volledigheid van deze toelichting gecontroleerd.

SiSa

Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013*. Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de navolgende specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden. Anders dan het feit dat alle provincies tegen de problematiek aanlopen dat de deugdelijke totstandkoming van de rapportage van Bureau Jeugdzorg aangaande de indicatoren 'Aantal aanmeldingen 2012 aan het LBIO door bureau jeugdzorg' en 'Aantal afmeldingen 2012 aan het LBIO door bureau jeugdzorg' niet vastgesteld kan worden.

Onze controleaanpak hierbij hebben wij in het hoofdstuk Onafhankelijkheid en controleproces nader toegelicht. De SiSa-bijlage dient door uw provincie samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli a.s. elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd. Door middel van een voorgeschreven tabel dienen wij te rapporteren over onze bevindingen ten aanzien van de in de jaarrekening opgenomen SiSa-bijlage. In bijlage 1 bij dit rapport zijn deze bevindingen in de voorgeschreven tabel opgenomen. Gedeputeerde Staten kan deze tabel hanteren ten behoeve van verzending naar het CBS.

Kwaliteit
beheersorganisatie

Interne beheersmaatregelen

Pagina 24

Kwaliteit beheersorganisatie

Algemeen

Bij de planning en uitvoering van de controle van de jaarrekening 2013 van de provincie hebben wij de interne beheersmaatregelen, welke onderdeel uitmaken van de administratieve organisatie van uw provincie, in onze overwegingen betrokken. Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersmaatregelen onderzocht, voor zover wij dit in het kader van de jaarrekening noodzakelijk achten en niet met het doel om een oordeel over de effectiviteit van de interne beheersing te geven. Wij steunen voor de volgende processen op uw interne beheersing, hetgeen betekent dat wij minder uitgebreide werkzaamheden per jaareinde behoeven te verrichten.

Wij hebben geen onderzoek naar de effectiviteit van de interne beheersing verricht, anders dan dat relevant is voor onze jaarrekeningcontrole.

Kwaliteit beheersorganisatie

Bevindingen interne beheersing

In onze boardletter 2013, uitgebracht aan Provinciale Staten op 28 oktober 2013, hebben wij onze bevindingen en aanbevelingen van onze tussentijdse controle 2013 opgenomen. In deze boardletter hebben wij aangegeven welke zaken vóór de jaarrekeningcontrole 2013 opgepakt zouden moeten zijn (prioriteit H).

Wij hebben geconstateerd dat de voortgang van de aanbevelingen van zowel uw eigen interne controle als de controle door ons als accountant zichtbaar door uw organisatie worden gevolgd.

Positie verbijzonderde interne controle

De verbijzonderde interne controle is op een zeer goede wijze verankerd in uw organisatie. Wij hebben de afdeling Auditing & Procesmanagement afgelopen jaar leren kennen als een kundige en betrokken afdeling, welke een juiste uitvoering heeft gegeven aan het met ons afgestemde interne controleplan.

Na afwikkeling van de controle 2013 evalueren wij in samenspraak met de afdeling Bedrijfsvoering en de afdeling Auditing & Procesmanagement de controle 2013 en bespreken we de controleaanpak voor 2014. Om optimaal gebruik te kunnen blijven maken en te kunnen blijven steunen op de verbijzonderde interne controlewerkzaamheden blijft een onafhankelijke positionering van de afdeling vanuit onze beroepsregels een belangrijke vereiste. Dit geldt tevens voor de aanwezige deskundigheid van de met de interne controle belaste medewerkers.

Automatisering

In het kader van de controle van de jaarrekening brengt de accountant ook verslag uit omtrent zijn bevindingen met betrekking tot de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Onze controle was niet primair gericht op het doen van een uitspraak omtrent de continuïteit en betrouwbaarheid van (delen van) de geautomatiseerde gegevensverwerking en wij hebben daartoe ook geen opdracht van het management ontvangen. Om de betrouwbaarheid van de gegevensverwerking te borgen vindt jaarlijks een toetsing plaats op en rondom de IT-systemen. Hiervoor hebben wij de algemene IT beheersmaatregelen getest voor de applicatie SAP, welke van materieel belang is voor de jaarrekeningcontrole.

De jaarrekeningcontrole heeft geen materiële tekortkomingen in de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking aan het licht gebracht. In onze boardletter hebben we enkele aanbevelingen ten aanzien van het wijzigingsbeheer en de logische toegangsbeveiliging gedaan. In het hoofdstuk speerpunten van Provinciale Staten gaan wij nader in op uw aandachtspunt aangaande de continuïteit van de geautomatiseerde organisatie.

Kwaliteit beheersorganisatie

Onze bevindingen in het kader van rechtmatigheid

In paragraaf *Rechtmatigheid* van hoofdstuk *Ons controleproces* hebben wij de gehanteerde kaders voor onze rechtmatigheidscontrole nader toegelicht. Buiten hetgeen reeds eerder is gemeld, hebben wij geen bijzonderheden geconstateerd in het kader van rechtmatigheid. In het vervolg van deze paragraaf geven wij onze bevindingen bij deze onderwerpen.

Het controleprotocol, inclusief het normenkader is op 7 februari 2014 door Provinciale Staten vastgesteld. Het normenkader is intern bij uw provincie vertaald in interne controleprotocollen, waarna voor de geïdentificeerde risico's de getroffen beheersmaatregelen in kaart zijn gebracht. De werking van deze maatregelen is met voldoende diepgang getoetst en de uitkomsten hiervan zijn voor de processen met een duidelijke audittrail vastgelegd.

Zoals reeds aangegeven in de boardletter kan de beheersing voor een aantal processen nog in bepaalde mate verbeterd worden. Wij constateren dat de provincie Noord-Brabant hiermee aan de slag is en deze verbeteringen veelal de komende jaren wil gaan realiseren.

Wij zijn van mening dat de provincie Noord-Brabant voor het boekjaar 2013 een deugdelijk rechtmatigheidsonderzoek heeft uitgevoerd.

De begrotingsoverschrijdingen zijn goed toegelicht

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van Provinciale Staten is gerespecteerd. In hoofdstuk *Ons controleproces* van deze rapportage lichten wij de controleaanpak en de verantwoordelijkheden van Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en accountant nader toe.

In onderstaande tabel hebben wij per programma een samenvatting gegeven van de overschrijdingen van de lasten op de begroting.

Onderdeel programmarekening	Gewijzigde begroting	Rekening 2013
	€	€
Programma Ruimte	59.595	75.194
Programma Economie	45.177	60.175
Programma Cultuur en samenleving	287.222	292.383
Programma Investeringsagenda	62.338	71.904

De beschikkingsmacht van Provinciale Staten ligt nog een niveau dieper op productgroepniveau. In bijlage 10 van de jaarrekening is een gedetailleerde analyse van de overschrijdingen opgenomen.

Gedeputeerde Staten stelt uw Provinciale Staten voor genoemde overschrijdingen te autoriseren in het kader van de vaststelling van de jaarrekening 2013. Vooruitlopend hierop zijn wij hiervan reeds uitgegaan bij het vormen van ons oordeel over de (begrotings)rechtmatigheid.

Wij constateren dat het merendeel van de overschrijdingen worden veroorzaakt door incidentele posten in het kader van afwaarderingen dan wel de vorming van risicovoorzieningen. Door middel van het tussentijds beoordelen van een juiste classificatie van de risico's kunnen deze overschrijdingen mogelijk in een eerder stadium worden gesignaleerd. In lijn met onze boardletter adviseren wij Gedeputeerde Staten de mogelijkheden tot het tussentijds afsluiten van de administratie te beoordelen.

Kwaliteit beheersorganisatie

Misbruik en oneigenlijk gebruik

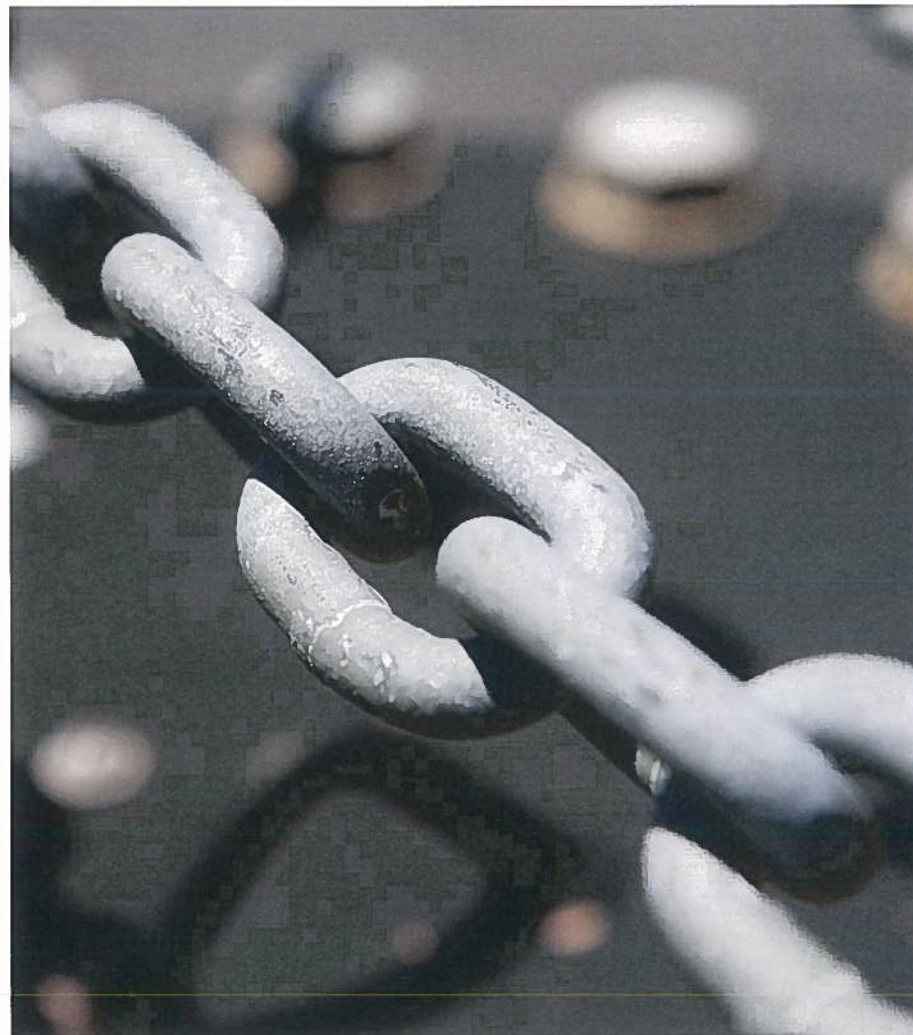
In de externe en interne regelgeving zijn diverse bepalingen opgenomen die erop zijn gericht om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen. Uw provincie heeft de toets op het misbruik en oneigenlijk gebruik neergelegd in interne controleplannen. De uitkomst van deze toets heeft niet geleid tot bevindingen die invloed hebben op de rechtmatigheid van baten en lasten en balansmutaties.

Niet-financiële beheershandelingen vallen buiten de scope van rechtmatigheidscontrole

Handelingen en beslissingen van niet-financiële aard vallen buiten de scope van de rechtmatigheidscontrole door de accountant. De accountant toetst deze handelingen en beslissingen niet inhoudelijk door gegevensgericht onderzoek. Volstaan wordt in dit kader met het beoordelen van het interne systeem van risicoafwegingen. Binnen dit systeem moeten voorwaarden zijn geschapen om risico's goed te kunnen beoordelen en in de tijd te kunnen volgen.

Wij hebben ons een beeld gevormd over de wijze van totstandkoming van de inventarisatie van de risico's en de getrouwe weergave van de hieruit mogelijk voortvloeiende financiële gevolgen in de paragraaf *Weerstandsvormogen* van het jaarverslag.

Daarnaast hebben wij gericht geïnformeerd naar de lopende procedures waarbij de provincie betrokken is, teneinde indicaties te verkrijgen over de eventuele risico's op dit vlak. Op grond hiervan beschikken wij niet over aanwijzingen die een nader onderzoek naar de (financiële) gevolgen noodzakelijk maakt.

Wensen en
aandachtspunten

Wensen en aandachtspunten

Aandachtspunten van Provinciale Staten

Op 30 augustus jl. is in de rekeningcommissie gesproken over een aantal speerpunten in het kader van de accountantscontrole 2013. Provinciale Staten bekrachtigen deze aandachtspunten bij de vaststelling van ons dienstverleningsplan 2013. Wij voeren de werkzaamheden, welke voortvloeien uit deze speerpunten, uit tijdens onze tussentijdse controle en de jaarrekeningcontrole.

De aandachtspunten hebben betrekking op:

- ▶ ICT-beveiliging
- ▶ Staatssteun
- ▶ Gebruik van en mutaties in reserves
- ▶ Fondsvorming

Reeds in onze boardletter zijn wij ingegaan op de ICT-beveiliging, staatssteun en de fondsvorming. Destijds is met u afgesproken dat wij in ons accountantsverslag bij de jaarrekening een update geven van de verdere uitwerking.

We benadrukken dat we geen integraal onderzoek naar bovenstaande aandachtspunten hebben uitgevoerd, maar enkel die raakvlakken met de controle van de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant in onderstaande bevindingen belichten. Daar waar nodig hebben wij aanvullende interviews met de verantwoordelijke medewerkers gehad.

ICT-beveiliging

De provinciale processen worden voor een belangrijk deel ondersteund door het SAP platform. De interne controle van de bedrijfsprocessen hangt daarmee sterk samen met een goede beheersing van de SAP systemen. Ook draagt dit bij aan een integere inrichting van geautomatiseerde controlemaatregelen in SAP.

EY heeft eind vorig jaar de beheersingsmaatregelen omtrent SAP beoordeeld. Er is een aantal aandachtspunten met betrekking tot de beheersingsmaatregelen die wij graag benadrukken:

- ▶ De aanwezigheid van 139 gebruiker accounts die langer dan 90 dagen niet zijn gebruikt om in te loggen.
- ▶ Een vijftal gebruikersaccounts met een ontwikkelsleutel binnen de productieomgeving.
- ▶ Zes gebruikersaccounts met ongelimiteerde rechten binnen de SAP-omgeving.
- ▶ Beveiligings-, parameter- en wachtwoordinstellingen die onvoldoende bijdragen aan een betrouwbare inrichting.

Bovenstaande bevindingen zijn door de provincie onderkent en zijn een bewuste keuze die voortvloeien uit eerdere procesafspraken, waarbij in een aantal gevallen mitigerende controlemaatregelen zijn genomen. Het risico op eventueel oneigenlijk gebruik van deze situaties schatten wij dan ook in als lager. Wel vragen wij uw aandacht voor de bestaande processen te evalueren om tot een nog betrouwbaardere beheersing van de systemen te komen. Voor de korte termijn raden we aan om het aantal gebruikers met ontwikkelsleutel in de productieomgeving te reduceren, inactieve accounts te verwijderen, de gewenste password parameters op te nemen in het informatiebeveiligingsplan voor 2014 en het systeem hierop in te richten. Op de lange termijn adviseren wij om procedurele en operationele vooruitgang te maken met het gebruikersbeheer en wijzigingsbeheer. We constateren dat hier, mede naar aanleiding van onze aanbevelingen al een aantal acties op zijn genomen.

Uw specifieke wensen en aandachtspunten

Wensen en aandachtspunten

Staatssteun

Reeds in onze boardletter zijn wij ingegaan op het onderwerp staatssteun. Wij constateren dat uit de verbijzonderde interne controle geen bevindingen komen uit de toets op staatssteun. De staatssteuncoördinator van provincie Noord-Brabant werkt op dit moment aan de toewijzing van coördinatoren aan de nieuwe organisatiestructuur.

Ten aanzien van de automatisering van de toets op staatssteun begrijpen wij dat het technisch nog niet mogelijk is de staatssteuntoets te koppelen aan Corsa. Nut en noodzaak van het automatiseren worden nader onderzocht door de provincie.

Gebruik van en mutaties in reserves

In het kader van onze jaarrekeningcontrole hebben wij het gebruik van en de mutaties in de reserves gecontroleerd. Wij constateren dat de provincie per reserve goed in beeld heeft welk doel de reserve heeft en welke claims ten laste van de reserve moeten worden gebracht. Wij hebben voor alle materiële mutaties vastgesteld dat deze juist en rechtmatig in de jaarrekening 2013 zijn verwerkt.

Wel valt het ons op dat provinciale staten in het verleden heeft besloten om voor bepaalde regelingen een (tijdelijk) negatief beslag op de algemene reserve te leggen. Hierdoor is het voor de gebruiker van de jaarrekening lastig te begrijpen hoe dit beslag is opgebouwd. Daarnaast bevordert dit niet het inzicht in de vermogenspositie. Wij benadrukken dat de verwerking en mutaties rechtmatig tot stand is gekomen in lijn met de besluiten van Provinciale Staten. Daarnaast is dit boekhoudkundig de enige rechtmatige verwerking, daar de provincie dergelijke transacties niet via een specifieke (negatieve) bestemmingsreserve kan laten lopen.

Uw specifieke wensen en aandachtspunten

Wensen en aandachtspunten

Fondsvorming

In onze boardletter hebben we de staten reeds een actualisatie gegeven van onze aanbevelingen ten aanzien van de fondsvorming. In dit verslag komen wij terug op die aanbevelingen die tijdens onze tussentijdse controle nog onderhanden waren:

Aanbeveling/Aandachtspunt EY	Status opvolging boardletter	Status opvolging accountantsverslag
Afspraken met Gedeputeerde Staten te maken over de maatregelen die genomen dienen te worden binnen de fondsen om de betrouwbaarheid van de informatievoorziening over zowel de financiële als inhoudelijke indicatoren te borgen.	Binnen de provincie zijn werkprocedures en projectstructuren opgezet. Een beschrijving van de werkprocessen is onderhanden. Dit geldt tevens voor de procedures bij BOM Holding B.V. (status: onderhanden).	Er wordt momenteel tussen de BOM en de provincie gewerkt aan een set werkafspraken om de inhoudelijke en financiële informatievoorziening te borgen volgens de kaders die hierover zijn vastgelegd in het rapport Monitoring en verantwoording fondsen, dat als bijlage bij het Provinciale Staten dossier van 21 juni 2013 was opgenomen. De implementatie hiervan is voorzien voor de zomer van 2014 (status: onderhanden).
Nadere informatie vanuit Gedeputeerde Staten over het proces op welke wijze voorstellen voor de fondsvorming zijn getoetst op de wet- en regelgeving, waarbij tevens is beoordeeld in hoeverre een toets op volledigheid heeft plaatsgevonden.	In het proces van het opstellen van de documentatie zijn diverse borgen ingebouwd. Wij adviseren Gedeputeerde Staten de toetsing zichtbaar te maken bijvoorbeeld door een concluderend memo (status: onderhanden).	In het proces van de voorbereiding en ontwikkeling van de fondsen is naast de expertise van de provinciale juristen gebruik gemaakt van de inbreng van een externe partij. Deze heeft op alle relevante juridische aspecten ons in het proces begeleid. We hebben de externe partij gevraagd om hun inbreng in een concluderend memo samen te vatten. Deze memo is in voorbereiding en wordt op korte termijn verwacht (status: in afronding).

Uw specifieke wensen en aandachtspunten

Pagina 32

Wensen en aandachtspunten

Aanbeveling/Aandachtspunt EY	Status opvolging boardletter	Status opvolging accountantsverslag
Toetsing van diverse voorstellen voor de inrichting van het corporate governance model in relatie tot het huidige model binnen BOM Holding B.V.	De inrichting van het corporate governance model is door middel van het statenbesluit d.d. 21 juni 2013 vastgesteld. Zichtbare toetsing heeft echter nog niet plaatsgevonden (status: onderhanden).	In oktober 2013 heeft Gedeputeerde Staten de oprichting van de Innovatiefonds BV binnen de BOM Holding goedgekeurd en in november de oprichting van Energiefonds BV. Op dat moment zijn alle zaken die verband houden met het corporate governance model van de BOM geregeld en met elkaar in samenhang gebracht en nader getoetst. De invulling hiervan is gebeurd door de juridisch adviseurs van BOM en provincie. Alle juridische onderdelen zoals statuten, bestuursbesluiten, reglement Investeringscommissie etc. zijn bij deze besluitvormingstrajecten geregeld. Voor het Breedbandfonds was dit nog niet mogelijk, vanwege de langere voorbereidingstijd, maar dat zal geregeld worden wanneer wordt overgegaan tot de oprichting van Breedbandfonds BV (waarschijnlijk in april 2014) (status: deels onderhanden/deels afgerond).

Onafhankelijkheid en controleproces

Onafhankelijkheid en controleproces

Inleiding

De onafhankelijkheid van de accountant behoort tot het fundament van zijn beroep. In de maatschappelijke discussie over kwaliteitsverbetering van de controle speelt de onafhankelijkheid van accountants een belangrijke rol. Het Nederlandse parlement heeft in dit kader met ingang van 2013 een wettelijke regeling ingevoerd inzake een strikte scheiding van controle en advies, alsmede vanaf 2016 verplichte kantoorrotaties bij OOB's (Organisaties van Openbaar Belang). Hiermee loopt Nederland vooruit op Europese regelgeving, waarover in december 2013 een akkoord is bereikt dat minder ver gaat dan de Nederlandse wet. Kern van het Europees Barnierakkoord is een verbod op bepaalde non-auditdiensten, een limiet op de levering van toegestane non-auditdiensten tot 70% van de audit fee en kantoorrotatie eens in de tien jaar, welke periode na een nieuwe tender met tien jaar verlengd kan worden. Ook de *Nederlandse Beroepsorganisatie voor Accountants* (NBA) heeft de onafhankelijkheidsregels voor zijn leden verder aangescherpt. Met de nieuwe *Verordening inzake Onafhankelijkheid* (ViO) zijn de regels vanaf 2014 strikter dan de *Code of Ethics* en wordt een kader gecreëerd dat verder gaat dan internationaal gebruikelijk is. Zo geeft de NBA een meer expliciete uitleg aan bedreigingen van de onafhankelijkheid die voortvloeien uit de perceptie van het publiek.

Belangrijkste wijzigingen in de ViO

De belangrijkste wijzigingen in de ViO hebben betrekking op:

- ▶ een nadere toetsing van geschenken en uitingen van gastvrijheid vanaf een grens van € 100. Dit geldt zowel voor ontvangen als verstrekte geschenken en uitingen van gastvrijheid;
- ▶ een verbod van sponsoring van een assurancecliënt ter verkrijging van naamsbekendheid;
- ▶ het afschaffen van het onderscheid tussen een opdracht tot controle van de jaarrekening en andere assurancediensten (bijvoorbeeld controle van een MVO-verslag). De oude regels kenden nog een lichter regime voor andere assurancediensten;
- ▶ de introductie van het begrip gelieerde derde dat de reikwijdte van het verbod op het leveren van adviesdiensten aan andere entiteiten binnen de groep bij OOB's inperkt. Relaties met zusterverenootschappen worden buiten beschouwing gelaten. Daarnaast vallen moederverenootschap(pen) wel onder het begrip gelieerde derde, ongeacht het materiële belang.

De strikte scheiding tussen controle- en adviesdiensten was al van kracht voor OOB's vanaf 1 januari 2013 en kantoorrotatie is verplicht voor financiële jaren van OOB's vanaf 2016.

Impact nieuwe regels op relatie provincie Noord-Brabant en EY

Bovenstaande regels zijn slechts deels van toepassing op de provincie Noord-Brabant in relatie tot onze functie als accountant van Provinciale Staten vanwege het feit dat een overheidsorganisatie zoals een provincie zich niet kwalificeert als een OOB. Wij hebben vanzelfsprekend alle aspecten geanalyseerd die onze onafhankelijkheid gedurende het jaar zouden kunnen bedreigen. Daar waar onafhankelijkheidsregels dit vereisen, hebben wij aanvullende waarborgen ingevoerd. Op de volgende pagina gaan wij nader in op de dienstverlening, welke wij afgelopen jaar hebben verstrekt aan de provincie Noord-Brabant.

Onafhankelijkheid en controleproces

Bevestiging

Wij hebben alle aspecten geanalyseerd die onze onafhankelijkheid gedurende het jaar zouden kunnen bedreigen. Daar waar onafhankelijkheidsregels dit vereisen, hebben wij aanvullende waarborgen ingevoerd.

Overzicht kosten van de dienstverlening 2013	Kosten 2013	Toelichting
Kosten van de controle (1)	€ 58.000	Dit betreft het reguliere jaarrekeningcontrolebudget.
Kosten van met de controle samenhangende werkzaamheden (1)	€ 6.000	Deze kosten hebben betrekking op de ondersteuning van de treasury-commissie zoals besproken in de Rekeningcommissie.
Kosten van fiscale dienstverlening (1)	€ 125.000	In 2013 heeft een dossier gelopen waarbij EY Belastingadviseurs adviezen heeft geleverd. Deze opdracht liep reeds op het moment van onze opdrachtaanvaarding. Voor toekomstige opdrachten is reeds met de Rekeningcommissie overleg geweest.
Kosten van alle overige dienstverlening (2)	€ 88.000	De kosten vloeien enerzijds voort uit onze werkzaamheden in opdracht van de commissie Mobiliteit en Financiën aangaande de fondsvorming. Anderzijds heeft dit betrekking op een lopende opdracht inzake de projectbeheersing rondom de verbouwing van het provinciehuis. Ten derde heeft dit betrekking op een adviesopdracht bij een door de provincie bekostigde instelling waarbij de afspraak is dat de provincie deze kosten voor haar rekening neemt. Deze laatste opdracht is verstrekt na onze opdrachtaanvaarding en is goedgekeurd door de Rekeningcommissie.
Totale kosten	€ 277.000	

- 1 Hierbij gaat het om vergoedingen en onkosten met betrekking tot de controle over het boekjaar en tussentijdse beoordelingen, ongeacht wanneer deze in rekening zijn gebracht of de diensten zijn verleend.
- 2 Hierbij gaat het om vergoedingen en onkosten met betrekking tot diensten die zijn verleend tussen januari en december van het boekjaar 2013, ongeacht wanneer de vergoedingen en onkosten in rekening zijn gebracht.

Onafhankelijkheid en controleproces

Wat is de reikwijdte van onze opdracht

Conform de aan ons verleende opdracht hebben wij de jaarrekening 2013 van de provincie Noord-Brabant gecontroleerd. Deze jaarrekening is onder verantwoordelijkheid van Gedeputeerde Staten opgesteld. Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel te geven over de jaarrekening, als bedoeld in artikel 217, vierde lid, van de *Provinciewet*.

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het *Besluit accountantscontrole decentrale overheden* (Bado) en het door Provinciale Staten vastgestelde controleprotocol. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Onze controleaanpak in het kort

Onze controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van zowel de baten en lasten als de activa en passiva, alsmede het voor de naleving van de wet- en regelgeving relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn, maar die niet ten doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de provincie.

In hoofdstuk *Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle* hebben wij u inzicht gegeven in de significante risico's, onze controleaanpak en bevindingen ten aanzien van de jaarrekeningcontrole.

Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving, van de redelijkheid van schattingen die Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant heeft gemaakt en een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

De met u afgesproken goedkeurings- en rapporteringstoleranties

Op grond van het Bado stelt Provinciale Staten de goedkeuringstolerantie vast die de accountant bij zijn jaarrekeningcontrole dient te hanteren.

Het normenkader en de goedkeuringstolerantie zijn op 7 februari 2014 vastgesteld door Provinciale Staten.

Op grond van de jaarrekening 2013 bedraagt de goedkeuringstolerantie voor fouten afgerond € 11.655.000 (1%) en voor onzekerheden € 34.965.000 (3%). Als de goedkeuringstolerantie niet wordt overschreden, kan een goedkeurende controleverklaring afgegeven worden.

Ons controleproces

Onafhankelijkheid en controleproces

Deze goedkeuringstolerantie is een kwantitatief criterium. De uiteindelijke oordeelsvorming is echter altijd een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve afwegingen.

De rapporteringstolerantie, de maatstaf die geldt voor het rapporteren van fouten en onzekerheden, is door Provinciale Staten bepaald op € 500.000.

Goedkeurings-tolerantie	Goed-keurend	Beperking	Oordeel-onthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening (% lasten)	$\leq 1\%$	$> 1 < 3\%$	-	$\geq 3\%$
Onzekerheden in de controle (% lasten)	$\leq 3\%$	$> 3 < 10\%$	$\geq 10\%$	-

Belangrijke aandachtsgebieden in de controle

Onze controleaanpak is onder andere gericht op het in kaart brengen van de voor de jaarrekening van belang zijnde risico's. Op basis van onze gesprekken met Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten over de belangrijke financiële en operationele ontwikkelingen is een aantal punten met een verhoogd risico voor de jaarrekening 2013 onderkend.

Aan de volgende punten werd extra aandacht besteed bij het nader uitwerken van onze controleaanpak:

- ▶ financiële positie en kwaliteit resultaat;
- ▶ schattingen en toelichtingen in de jaarrekening;
- ▶ waardering deelnemingen;
- ▶ waardering overige projecten;
- ▶ rechtmatigheid;
- ▶ Wet normering publieke topinkomens.

Begrotingsbeheer

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van Provinciale Staten is gerespecteerd. Voor een juiste oordeelsvorming is het van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door Provinciale Staten geformuleerde beleid en/of wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten.

Wij beoordelen bij onze controle de overschrijdingen ten opzichte van de begrote lasten per programma. Dit betreffen enkel de lasten omdat hierop een beoordeling en rapportering van de accountant wordt gevraagd vanuit de *Kadernota Rechtmatigheid*.

Het is de verantwoordelijkheid van Gedeputeerde Staten om begrotingsafwijkingen tijdig te signaleren en te rapporteren aan Provinciale Staten. Het is de verantwoordelijkheid van Provinciale Staten om hier dan tijdig een besluit over te nemen.

Onafhankelijkheid en controleproces

Het is de verantwoordelijkheid van de accountant om de begrotingsrechtmatigheid van de lasten en investeringen te toetsen. Dit doen wij onder andere door:

- ▶ vast te stellen of begrotingsafwijkingen tijdig zijn gesignaleerd en zijn omgezet in een begrotingswijziging ter autorisatie aan Provinciale Staten;
- ▶ vaststellen of kostenoverschrijdingen leiden tot een onrechtmatigheid, welke meegewogen moet worden in het accountantsoordeel of niet. Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid hoeven niet te worden meegewogen in het accountantsoordeel.

Rechtmatigheid

Wij hebben bij de controle over 2013 de rechtmatigheid getoetst conform de bepalingen van het Bado en het controleprotocol 2013 van de provincie Noord-Brabant. Bij onze controle hebben wij aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen:

- ▶ het rechtmatigheidsbeheer;
- ▶ de naleving van het voorwaarden criterium;
- ▶ de begrotingsrechtmatigheid;
- ▶ het misbruik-en-oneigenlijk-gebruikcriterium;
- ▶ de niet-financiële beheershandelingen.

Verplichtingen inzake Single information en Single audit (SiSa)

Uw provincie is op grond van wettelijk voorschrift verplicht de verantwoordingsinformatie voor de met name benoemde specifieke uitkeringen hieromtrent op te nemen in een bijlage bij de jaarrekening op basis van een door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voorgeschreven model.

Bij de controle van deze bijlage betrekken wij de door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties hiervoor gegeven aanwijzingen (Circulaire Single information Single audit 2013, waarin onder andere opgenomen de *Nota verwachtingen accountantscontrole 2013*).

De hierbij geconstateerde fouten en onzekerheden dienen op grond van het Bado in het verslag van bevindingen te worden opgenomen indien de navolgende rapporteringstolerantie per specifieke uitkering wordt overschreden:

- ▶ € 12.500 indien de omvangbasis kleiner dan of gelijk aan € 125.000 is;
- ▶ 10% indien de omvangbasis groter dan € 125.000 en kleiner dan of gelijk aan € 1.000.000 is;
- ▶ € 125.000 indien de omvangbasis groter dan € 1.000.000 is.

In bijlage 1 van dit verslag rapporteren wij hierover.

Onafhankelijkheid en controleproces

Frauderisico's

Onze controle dient zodanig te worden gepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang als gevolg van fouten of fraude bevat (*Standaard 240 De verantwoordelijkheden van de accountant met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten*). Door de beperkingen die inherent zijn aan een controle, bestaat er een onvermijdbaar risico dat sommige afwijkingen in de financiële overzichten niet zullen worden ontdekt, zelfs wanneer de controle naar behoren is gepland en uitgevoerd overeenkomstig de Standaarden. Onze controlewerkzaamheden omvatten mede de volgens Standaard 240 vereiste werkzaamheden, zoals brainstorming, het verzamelen van informatie met het oog op het vaststellen van en reageren op het risico van fraude en het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden gericht op het risico van het doorbreken van interne beheersmaatregelen door Gedeputeerde Staten, met inbegrip van inzage in journaalboekingen, beoordeling van schattingen en evaluatie van zakelijke redenen voor significante ongebruikelijke transacties.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude berust zowel bij Gedeputeerde Staten. Het is van belang dat Gedeputeerde Staten, onder toezicht van Provinciale Staten, sterk de nadruk legt op het voorkomen van fraude, waardoor de gelegenheden tot het plegen van fraude kunnen afnemen, alsmede op het ontmoedigen daarvan, waardoor personen ervan kunnen worden weerhouden om fraude te plegen omwille van de waarschijnlijkheid dat die wordt ontdekt en bestraft.

Naleving wet- en regelgeving

Wij informeren Provinciale Staten over fraude en illegale handelingen waarbij het hoger kader is betrokken en over fraude en illegale handelingen (of deze nu door het hoger kader of door andere werknemers zijn veroorzaakt) die een onjuistheid van materieel belang in de jaarrekening tot gevolg hebben.

Bijlagen

Bijlage 1

Het is volgens de *Nota verwachtingen accountantscontrole* voorgeschreven dat wij de geconstateerde fouten en onzekerheden per regeling rapporteren door middel van onderstaande verplichte tabel. Deze tabel dient door uw provincie samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli aanstaande elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd.

Nummer specifieke uitkering conform SiSa-bijlage 2013	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
I&M E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai (inclusief bestrijding spoorweglawaaai)	-	0	n.v.t.
I&M E11	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)	-	0	n.v.t.
I&M E27	Brede doeluitkering verkeer en vervoer	-	0	n.v.t.
I&M E28	Regionale mobiliteitsfondsen	-	0	n.v.t.
VWS H8	Doeluitkering jeugdzorg (Bureau Jeugdzorg + Zorgkosten Jeugdzorg)	Onzekerheid	PM	De provincie Noord-Brabant heeft de indicatoren "Aantal aanmeldingen 2012 aan het LBIO door bureau jeugdzorg" en "Aantal afmeldingen 2012 aan het LBIO door bureau jeugdzorg" ingevuld aan de hand van door Bureau Jeugdzorg Noord-Brabant verstrekte gegevens. Wij hebben niet kunnen vaststellen in hoeverre deze aantallen zijn ontleend aan een deugdelijk tot stand gekomen registratie, vanwege het ontbreken van een betrouwbare verantwoording. De ingevulde verantwoording sluit aan met de door Bureau Jeugdzorg Noord-Brabant opgeleverde aantallen.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de provincie Noord-Brabant

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2013 van de provincie Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2013 en de programmarekening over 2013 met de toelichtingen, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving, de SiSa-bijlage en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten

Het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening in overeenstemming met het in Nederland geldende Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten en de Beleidsregels toepassing Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector (WNT), alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, in overeenstemming met het in Nederland geldende Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten. Deze verantwoordelijkheid houdt onder meer in dat de jaarrekening zowel de baten en lasten als de activa en passiva getrouw dient weer te geven en dat de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen. Rechtmatige totstandkoming betekent in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen en de Beleidsregels toepassing WNT.

Het college van Gedeputeerde Staten is daarnaast verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle, als bedoeld in Artikel 217, tweede lid, van de Provinciewet. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, de Beleidsregels toepassing WNT, inclusief het Controleprotocol WNT en het controleprotocol dat vastgesteld is op 7 februari 2014 door Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, alsmede voor de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten en toevoegingen aan reserves. Op basis van artikel 2 lid 7 Bado is deze goedkeuringstolerantie door Provinciale Staten bij statenbesluit van 7 februari 2014 vastgesteld.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel betreffende de jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van de provincie Noord-Brabant een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van zowel de baten en lasten over 2013 als van de activa en passiva per 31 december 2013 in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten en de Beleidsregels toepassing WNT.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2013 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen en de Beleidsregels toepassing WNT.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

ingevolge artikel 217, lid 3, onder d, Provinciewet melden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Eindhoven, 4 april 2014

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. M.H. de Hair RA

Openbaarmaking van controleverklaringen

1 Condities

De machtiging om de controleverklaring openbaar te maken wordt gegeven onder de volgende condities.

- Indien na het verlenen van deze machtiging feiten en omstandigheden bekend worden die van essentiële betekenis zijn voor het beeld dat de jaarrekening oproept, is nader overleg met de accountant noodzakelijk.
- De machtiging heeft betrekking op het opnemen van de controleverklaring in het bij het handelsregister te deponeren verslag, uit te brengen verslag, waarin ook de opgemaakte jaarrekening wordt opgenomen.
- De machtiging heeft ook betrekking op het opnemen van de controleverklaring in het bij het handelsregister te deponeren verslag, mits de behandeling van de jaarrekening op de algemene vergadering niet tot aanpassing leidt.
- De voor deponering bij het handelsregister bestemde jaarrekening waarin op grond van artikel 2:397 BW vereenvoudigingen zijn aangebracht, dient te zijn ontleend aan de door de algemene vergadering vastgestelde jaarrekening. Een concept van deze voor deponering bij het handelsregister bestemde jaarrekening dient aan ons ter inzage te worden gegeven.
- De controleverklaring kan ook worden toegevoegd indien de jaarrekening op elektronische wijze, bijvoorbeeld op Internet, wordt openbaar gemaakt. Deze jaarrekening dient de volledige jaarrekening te zijn en deze dient goed te zijn afgescheiden van andere gelijktijdig elektronisch openbaar gemaakte informatie.
- Indien de reeds openbaar gemaakte jaarrekening wordt opgenomen in een ander stuk dat zal worden openbaar gemaakt, is voor het opnemen van de controleverklaring daarbij opnieuw toestemming van de accountant nodig.

2 Toelichting op de condities

2.1 Raad van commissarissen en raad van bestuur

De accountant zendt zijn controleverklaring doorgaans aan de raad van commissarissen en de raad van bestuur. Dit is in overeenstemming met Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek (BW) dat in artikel 393 onder meer zegt: 'De accountant geeft de uitslag van zijn onderzoek weer in een verklaring'. 'De accountant brengt omtrent zijn onderzoek verslag uit aan de raad van commissarissen en aan het bestuur.'

2.2 Algemene vergadering

Openbaarmaking van de controleverklaring is slechts toegestaan na uitdrukkelijke toestemming van de accountant. In dit kader wordt onder openbaarmaking verstaan het beschikbaar stellen voor het publiek, dan wel aan een zodanige kring van personen dat deze met het publiek gelijk is te stellen. Verspreiding onder aandeelhouders c.q. leden valt ook onder dit begrip openbaar maken, zodat voor het opnemen van de controleverklaring in het verslag dat aan de algemene vergadering wordt uitgebracht machtiging van de accountant nodig is.

2.3 Controleverklaring plus verantwoording

De machtiging heeft betrekking op publicatie in het verslag waarin tevens is opgenomen de jaarrekening waarop de controleverklaring betrekking heeft. Deze conditie stoot op de beroepsregels die zeggen dat het de accountant verboden is toestemming te geven tot openbaarmaking van zijn verklaring anders dan tezamen met de verantwoording waarop die verklaring betrekking heeft.'

De accountant zal ook altijd de overige inhoud van het verslag willen zien, omdat het hem niet toegestaan is toestemming tot openbaarmaking van zijn verklaring te verlenen indien door de inhoud van de gezamenlijk openbaar gemaakte stukken een onjuiste indruk omtrent de betekenis van de jaarrekening wordt gewekt.

2.4 Gebeurtenissen tussen datum controleverklaring en algemene vergadering

Aandacht dient geschonken te worden aan het feit dat zich tussen de datum van de controleverklaring en de datum van de algemene vergadering waarin omtrent de vaststelling van de jaarrekening wordt beslist, feiten of omstandigheden kunnen voordoen die van essentiële betekenis zijn voor het beeld dat de jaarrekening oproept. De accountant dient namelijk op grond van COS 560 controlewerkzaamheden te verrichten die er op gericht zijn toereikende controle-informatie te verkrijgen dat alle gebeurtenissen voor de datum van de controleverklaring die aanpassing van of vermelding in de jaarrekening vereisen, zijn gesignaleerd.

Indien de accountant gebeurtenissen ter kennis komen, die van materiële betekenis kunnen zijn voor de jaarrekening, dient de accountant te overwegen of die gebeurtenissen juist zijn verwerkt en toereikend zijn vermeld in de toelichting bij de jaarrekening. Als de accountant tussen de datum van de controleverklaring en de datum dat de jaarrekening openbaar wordt gemaakt, kennis neemt van een feit dat de jaarrekening materieel zou kunnen beïnvloeden, dient de accountant te beoordelen of de jaarrekening moet worden gewijzigd, de kwestie te bespreken met de leiding en te handelen zoals op grond van de omstandigheden noodzakelijk is.

2.5 Handelsregister

De jaarrekening wordt (bij onder titel 9 BW2 vallende rechtspersonen samen met het jaarverslag en de overige gegevens) overgelegd aan de algemene vergadering. De algemene vergadering beslist over de vaststelling van de jaarrekening. Pas na de vaststelling van de jaarrekening door de algemene vergadering is sprake van een vennootschappelijke jaarrekening. Deze jaarrekening zal in de regel in ongewijzigde vorm worden vastgesteld. Aan de vennootschappelijke jaarrekening moet als onderdeel van de overige gegevens de controleverklaring worden toegevoegd. De tekst hiervan is normaal gesproken identiek aan de eerder afgelegde controleverklaring. Het is de vennootschappelijke jaarrekening die samen met het jaarverslag en de overige gegevens bij het handelsregister wordt openbaar gemaakt. Onder de overige gegevens behoort dan te zijn opgenomen de controleverklaring die behoort bij de volledige jaarrekening. Indien de behandeling van de jaarrekening op de algemene vergadering niet tot aanpassing leidt, kan de controleverklaring worden toegevoegd aan de door de algemene vergadering vastgestelde jaarrekening en bij tijdige deponering van het verslag ten kantore van het handelsregister als onderdeel van dit verslag worden openbaar gemaakt.

2.6 Openbaarmaking op andere wijze

De jaarrekening kan ook worden openbaar gemaakt op andere wijze dan door deponering bij het handelsregister. De controleverklaring kan ook dan worden toegevoegd, mits het gaat om openbaarmaking van de volledige jaarrekening. Indien een deel van een jaarrekening dan wel een verkorte jaarrekening openbaar wordt gemaakt, is het niet toegestaan dat daarbij enerigzins door de accountant gegeven mededeling wordt openbaar gemaakt, tenzij:

- a hij tot het oordeel is gekomen dat in de gegeven omstandigheden het desbetreffende stuk toereikend is, of
- b op grond van wettelijke voorschriften met openbaarmaking van het desbetreffende stuk kan worden volstaan.

Indien niet de volledige jaarrekening wordt openbaar gemaakt, is nader overleg met de accountant noodzakelijk.

Bij het opnemen van de jaarrekening en de controleverklaring op Internet dient gewaarborgd te worden dat de jaarrekening goed is afgescheiden van andere informatie op de Internetsite. De scheiding kan bijvoorbeeld plaatsvinden door de jaarrekening in niet-bewerkbare vorm als een afzonderlijk bestand op te nemen of door een waarschuwing op te nemen indien de lezer de jaarrekening verlaat.

2.7 Opnemen in een ander stuk

Indien de reeds openbaar gemaakte jaarrekening wordt opgenomen in een ander stuk dat zal worden openbaar gemaakt, is sprake van een nieuwe openbaarmaking en is opnieuw toestemming van de accountant nodig. Een voorbeeld van deze situatie is de publicatie van een emissieprospectus met daarin opgenomen de jaarrekening, nadat dezelfde jaarrekening tezamen met de andere jaarstukken is gedeponerd bij het handelsregister. Voor elke nieuwe openbaarmaking is dus opnieuw toestemming van de accountant nodig.

2.8 Gebeurtenissen na de algemene vergadering

Indien na de vaststelling van de jaarrekening feiten en omstandigheden bekend zijn geworden waardoor de jaarrekening niet langer het wettelijk vereiste inzicht geeft, moet niettemin de bij de vastgestelde jaarrekening afgegeven controleverklaring worden gehandhaafd, evenals de bij het handelsregister neergelegde controleverklaring. In dat geval dient de rechtspersoon over deze feiten en omstandigheden een mededeling bij het handelsregister te deponeren, voorzien van een controleverklaring. Ook in deze situatie is nader overleg met de accountant noodzakelijk.